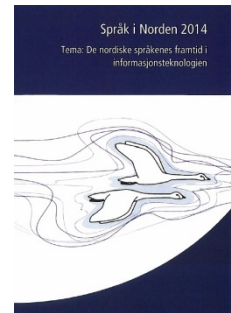

Sprog i Norden

Titel: Sprog i fokus: Islandsk
Forfatter: Jóhannes B. Sigtryggsson
Kilde: Sprog i Norden, 2014, s. 151-158
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Forfatterne og Netværket for sprognavnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sprog i fokus: Islandsk

Jóhannes B. Sigtryggsson

Islandsk er et vestnordisk sprog, og færøsk er dets nærmeste slægtning. Artiklen er en kort præsentation af det islandske sprogs historie, udtale, grammatik, orddannelse osv. Der er også en kort redegørelse for purisme og sprogrøgt, som har været stærk i Island gennem tiderne. Sprogets officielle status i Island har ændret sig ret meget i de sidste år, mest pga. en ny lov om islandsk og islandsk tegnsprog fra 2011.

Udbredelse

I begyndelsen af 2013 boede der i Island omtrent 322.000 mennesker. Deraf var cirka 21.500 udenlandske statsborgere (6.7%) (Hagstofa Íslands, www.hagstofan.is). Der savnes en officiel sprogstatistik, men man antager at langt de fleste islandske statsborgere i Island har islandsk sprog som modersmål. Det eneste indenlandske minoritetssprog er islandsk tegnsprog som har cirka 250 modernmålsbrugere (Hilmarsson-Dunn & Ari Páll Kristinsson 2010, s. 102). I slutningen af 1800-tallet emigrerede titusinder af islændinge, de fleste til Canada. Kun et fåtal af deres efterkommere taler nu islandsk i noget omfang.

Der er undervist i islandsk ved omtrent 100 universiteter i 25 lande, deraf moderne islandsk ved cirka 40 universiteter.

Sproghistorie

Islandsk er et vestnordisk sprog. De nærmeste slægtninge er færøsk og fjernere (sydvest)norsk. De ældste bevarede håndskriftsfragmenter skrevne på islandsk er fra midten af 1100-tallet. På 1100-tallet var der kun små forskelle mellem islandsk og norsk, men de blev flere under 1200-tallet og især under 1300-tallet.

Islandsk udtale har ændret sig ret meget fra 1100-tallet, men ordforrådet og strukturen af sproget har for største delen holdt sig intakt. Udtalen har ændret sig mere end man skulle tro hvis man ser udelukkende på retskrivningen. Den moderne islandske retskrivning skjuler hvor meget udtalen i det islandske sprog har ændret sig fra oldsprogets tid. Her

er et eksempel på hvordan en berømt sætning i Njáls saga fra 1200-tallet er skrevet:

Ek var ung gefin Njáli ok hefi ek því heitit honum at eitt skyldi ganga yfir okkr bæði. (oldislandsk, normaliseret)

Ég var ung gefin Njáli og hef ég því heitið honum að eitt skyldi ganga yfir okkur bæði. (moderne islandsk)

Det normaliserede skriftsprog fra den ældste periode er endnu forståeligt for islændinge. Derimod har lydssystemet ændret sig ret meget, især vokalerne. Den største ændring i lydssystemet fra oldislandsk er at vokallængde nu betinges af antallet af efterfølgende konsonanter, men er ikke indbygget i hver vokal (og diftong). F.eks. oldislandsk: *áll* [au:l:] '(nom.sg.) ål, strømfare' – *ál* [au:l] '(akk.sg.) ål, strømfare' men nyislandsk *áll* [autl] – *ál* [au:l].

Status

I de senere år har islandsk lovgivning ændret sig meget hvad angår sproget. Den islandske sprogpolitik (*Íslenska til alls* 2009, <http://www.menn-tamalaraduneyti.is/nyrit/nr/5201>) blev vedtaget i Altinget den 12. marts 2009. Islandsk sprognævn skrev teksten til deklARATIONEN og lagde hovedvægt på sprogets status og dens vigtighed for sprogets overlevelse.

Deklarationens hovedformål er at sikre at islandsk bliver brugt på alle områder i det islandske samfund. Man fremhæver i deklARATIONEN diverse områder i samfundet, f.eks. forretningslivet og universiteterne.

Det vigtigste skridt i udviklingen af lovgivningen blev taget den 7. juni 2011 da lov nr. 61/2011 om det islandske sprogs og det islandske tegnsprogs status (*Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks tákn máls*, <http://www.althingi.is/altext/stjt/2011.061.html>) blev vedtaget. I lovenes 1. paragraf står: "Íslenska er þjóðtunga Íslendinga og opinbert mál á Íslandi." ['Islandsk er Islændingenes nationalsprog og det officielle sprog i Island.'] I paragraf 6 står der også: "Íslenska er mál Alþingis, dómstóla, stjórnvalda, jafnt ríkis sem sveitarfélaga, skóla á öllum skólastigum og annarra stofnana sem hafa með höndum framkvæmdir og veita almannþjónustu." ['Islandsk er Altingets, domstolernes, myndighedernes, både de statlige og kommunale, skolernes i alle skolestadier og andre tjenstlige institutioners sprog.']

Indtil denne lovgivning har det ikke stået klart i landets lov at islandsk skulle være det officielle sprog i Island, men dets status har været støttet af diverse love, f.eks. om at sproget i domstolerne skal være islandsk (Hilmarsson-Dunn & Ari Páll Kristinsson 2010, s. 120, 136–141). Man syntes ikke nødvendigt at præcisere sprogets status og rettigheder skriftligt i lovgivningen, sprogets status var for de fleste en selvfølgelighed. Men nu når samfundet bliver stadig mere multikulturelt, er det blevet nødvendigt at vedtage love om det islandske sprogs og sprogbrugerets rettigheder. Det islandske samfund har ændret sig over nogle årtier fra at være ensartet hvor næsten alle taledede det samme sprog (islandsk) til at have mange forskellige nationaliteter og sprog som polsk og litauisk.

Loven fik stor og bred støtte i Altinget og fra almenheden.

Tegnsprog

I loven om det islandske sprogs og det islandske tegnsprogs status af 2011 står i paragraf 3: “Íslenskt táknmál er fyrsta mál þeirra sem þurfa að reiða sig á það til tjáningar og samskipta og barna þeirra.” [‘Islandsk tegnsprog er det første sprog for dem som er nødt til at bruge det i kommunikationen også med deres børn.’] I tilknytning til loven blev der også oprettet et specielt sprognavn som kaldes *Málnefnd um íslenskt táknmál* [‘Sprognavn for det islandske tegnsprog’]. Med loven har tegnsprog og tegnsprogsbrugere for første gang fået vigtige rettigheder.

Alfabet og udtale

aA áÁ bB dD ðÐ eE éÉ fF gG hH iI íÍ jJ kK lL mM nN oO óÓ pP rR sS tT uU úÚ vV xX yY ýÝ þP æÆ öÖ.

Bogstavet *þ* (thorn) var allerede i brug i de ældste håndskrifter fra midten af 1100-tallet. Det har været brugt uafbrudt i islandsk skrift i gennem tiderne. Bogstavet *ð* (eth) forsvandt derimod ud af skriftsproget omkring 1400. Det kom igen ind i alfabetet i 1800-tallet, blandt andet under indflydelse fra den danske sprogforsker Rasmus Kristian Rask, og har siden været brugt i skriftsproget.

Bogstaverne *i* og *y* har den samme udtale i nyislandsk ([i(:)]). Det samme gælder også for *í* og *ý* ([i(:)]) og diftongerne *ei* og *ey* ([ei(:)]).

Accenttegn over vokaler betegner anden lyd kvalitet end de tilsvarende bogstaver uden accenttegn, f.eks. *a* [a(:)] men *á* [au(:)], *i* [i(:)] men *í* [i(:)], *o* [o(:)] men *ó* [ou(:)], *u* [(:)] men *ú* [u(:)], *æ* [ai(:)], *ö* [ø(:)]. Bogstavet *é* står for udtalen [je(:)], f.eks. *fé* [fje:] ‘penge, får’. Bogstavet *e* har udtalen

[ɛ(:)]. De oprindelige norrøne diftonger er i islandsk blevet til *ei/ey* [ei(:)], *au* [øi(:)].

Nogle særtræk i islandsk udtale kan nævnes her. Vokaler i trykstærk stavelse kan enten være korte eller lange, betinget af hvor mange konsonanter der følger efter vokalen, f.eks. *hús* [hu:s] ‘hus (nominativ sg.)’ men *húss* [hus:] ‘hus (genitiv sg.)’. Diftonger kan også enten være korte (f.eks. *nótt* [nouht] ‘nat’) eller lange (f.eks. *nót* [nou:t] ‘not’). Præaspiration findes i konsonantgrupperne *pp*, *tt*, *kk* og i *p(p)*, *t(t)*, *k(k)* foran *l*, *m*, *n*, f.eks. *stappa* [stahpa] ‘stampe’, *Atli* [ahthli], *drukknir* [tryhknir] ‘fuld (nominativ pl.)’. Ustemte *l*, *n*, *r*, *j* forekommer i forlyd (skreveede *hl*, *hn*, *hr*, *hj*), f.eks. *hlaða* [la:ða] ‘hølade’, *hnöta* [nøta] ‘nøddetræ’, *hrífa* [ri:va] ‘rive’, *hjól* [çou:l] ‘cykel’. Ustemte varianter af nasaler forekommer foran klusilerne *p*, *t*, *k* (*kj*) og en ustemt *l* foran *p*, *k* (*kj*), f.eks. *hampur* [hampʏr] ‘hamp’, *vanta* [vaŋta] ‘mangle’, *banki* [paŋki] ‘bank’, *úlpa* [ulpa] ‘vinterjakke’, *hylki* [hɪki] ‘hylster’. Et dialekttræk med stemte nasaler foran disse klusiler forekommer i Nordlandet, f.eks. *hampur* [hampʏr].

Ordnes hovedtryk er altid på første stavelse i islandsk som i finsk. Et ekstra tryk er på tredje stavelse og siden hveranden stavelse.

Dialekter

Et unikt særpræg ved islandsk er at der ikke findes dialekter, kun mindre dialekttræk (Hilmarsson-Dunn & Ari Páll Kristinsson 2010, s. 101). Et udbredt dialekttræk i Nordlandet er at klusiler bag en lang vokal er aspi-rede, f.eks. *tapa* [ta:pʰa] ‘tabe’, *vaka* [va:kʰa] ‘være vågen’ (andre steder er udtalen uden aspiration: [ta:pa], [va:ka]).

Grammatik

Det oldislandske bøjningssystem har for største delen holdt sig intakt i ny-islandsk. Substantiver, adjektiver, pronomener, bestemt og ubestemt artikel og nogle talord bøjes i fire kasus, i singularis og pluralis og i tre grammatiske køn (hankøn, hunkøn, intetkøn). F.eks. ordet *hestur* ‘hest’:

Tabel 1

	sg.	pl.
nominativ	<i>hestur</i>	<i>hestar</i>
akkusativ	<i>hest</i>	<i>hesta</i>
dativ	<i>hesti</i>	<i>hestum</i>
genitiv	<i>hests</i>	<i>hesta</i>

Bøjningsmønster for ordet *hestur* ‘hest’.

Verber bøjes i tid, person, tal og modus og følger enten stærk eller svag bøjning. De bøjes i flere forskellige bøjningsmønstre, specielt inden for de stærke verber hvor aflyd spiller en stor rolle. F.eks. verbet *skjóta* ‘skyde’:

Tabel 2

infinitiv	<i>skjóta</i>
3. p. sg. nutid	<i>skýtur</i>
3. p. sg. datid	<i>skaut</i>
1. p. pl. datid	<i>skutum</i>
m. sg. nom. participium	<i>skotinn</i>

Bøjningsmønster for verbet *skjóta* ‘skyde’:

Orddannelse

De fleste af de almindeligste ord som bruges er fremdeles de samme som i oldislandsk, f.eks. *faðir* ‘far’, *kýr* ‘ko’, *stökkva* (oldislandsk *stökkva*) ‘springe, hoppe’. Nye ord har selvfølgelig været tilføjet gennem tiderne, og de laves enten af eksisterende ordmateriale eller med tilpasning af låneord. Siden 1700-tallet har der været sat pris på dette pga. gennemsigtighed og bevaring af sproget (Ari Páll Kristinsson 2002, s. 140).

Islandsk orddannelse bygger i højere grad end i de andre skandinaviske sprog på ældre hjemlige orddele som bruges til at lave nye ord (Ari Páll Kristinsson 2002, s. 140–141). Nye ord af hjemlige rødder er enten lavet med præfikser/suffikser/aflyd eller med sammensætning. Som eksempler på det førstnævnte kan nævnes ord som *lyfta* ‘elevator’ og *pota* ‘jetfly’. Af stammen *kvik-*, *kveik-*, som betegner hurtighed eller livlighed, og findes i ord som *kvikindi* ‘kryb’, *kveikja* ‘tænde’, *kvikna* ‘opstå, blive tændt’, har man lavet nye ord som *kvikmynd* ‘film, spillefilm’ og *kvikari* (forholdsvist nyt term for animator). Det er også populært at lave nye ord med sammensætning. Eksempler på det er *stjörnufraedi* af *stjarna* ‘stjerne’ og *fraedi* ‘videnskab’. Her er eksempler om nogle forholdsvis nye neologismer hvor sammensætning har været brugt: *áfallahjálp* ‘krisehjælp’, *endurvinnsla* ‘genbrug’, *fellihýsi* ‘(af engelsk) folding trailer (sammenklappelig anhænger)’, *fjölmennning* ‘multikulturalisme’, *víðóma* ‘stereo’, *þolfimi* ‘aerobic’. Der er også mange låneord i islandsk. Største-parten er tilpasset retskrivningen og lydsystemet. Eksempler om tilpassede låneord: *biskup* ‘biskop’, *kaffi* ‘kaffe’, *sjeik* ‘sheik’, *jeppi* ‘firehjulstrækker (SUV /Jeep)’, *blogg* ‘blog’.

Syntaks

Rækkefølgen i islandske sætninger er oftest subjekt - verbum - objekt. Pga. af det rige bøjningssystem er ordenes rækkefølge ret fri i islandske sætninger. Her er nogle enkelte sætninger i islandsk:

Systir mín fór í ferðalag. (Min søster gik på en rejse.)

Fór systir mín í ferðalag? (Gik min søster på en rejse?)

Bílarnir eru hvítir. (Bilerne er hvide.)

Navne

I islandsk lever endnu det gamle germanske navnesystem hvor efternavne normalt laves af farens (eller morens) efternavn. Farens (eller morens) navn får en genitivendelse og til dem tilføjes enten *-son* eller *-dóttir*. Hvis en mand som hedder *Þormóður Sigtryggsson* har børn vil de komme til at hedde *Þormóðsson* (søn) eller *Þormóðsdóttir* (datter). Over 80% af de børn som nu bliver navngivet får dobbelte fornavne og den skik er dominerende at det første navn gerne er bisyllabisk eller polysyllabisk, mens det sidste er monosyllabisk, f.eks. *Ari Freyr, Linda Björk*.

Den nugældende navnelov i Island er lov nr. 45 fra 1996. Loven gør krav på at navne af udenlandsk oprindelse tilpasses fonologisk og morfologisk, og at de følger islandsk retskrivning. Loven fortsætter også et forbud, som har været en del af den islandske navnelovgivning fra 1925, mod optagelse af nye familienavne.

Sprogrøgt

Islandsk har en stærk litteraturtradition og en konservativ og beskyttende sprogpolitik (Hilmarsson-Dunn & Ari Páll Kristinsson 2010, s. 100). Sprogpurisme har stået stærk i Island fra 1800-tallet, men allerede i 1500-tallet kan man finde sprogpuristiske skrifter. Purismen har altid været stærkt tilknyttet til den gamle islandske kulturarv, specielt sagaerne. Den vigtigste ide i purismen har været at bevare islandsk med henblik på at bevare den kontinuiteten i skriftsproget som har været til stede fra 1100-tallet (Ari Páll Kristinsson 2002:140). I 1800- og 1900-tallet prægedes purismen også meget af kampen mod danismer. Eksempler på danismer som nu har forsvundet ud af sproget er *altan* 'altan', som nu altid kaldes *svalir* i islandsk, og *fortó(f)* 'fortov' som nu kaldes *gangstétt*.

I året 1964 blev *Íslensk málnefnd* (Islandsk sprognævnet) etableret. 1980 fik sprognævnet et sekretariat som nævntes *Íslensk málstöð*. I året 2006 ændredes *Íslensk málstöð* til sprogrøgtsafdeling (*málræktarsvið*) indenfor *Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum* [‘Árni Magnússon-instituttet for islandske studier’] mens Islandsk sprognævnet fik i loven andre opgaver, specielt sprogpoltiske. I den nye lov om det islandske sprogs og det islandske tegnsprogs status af 2011 er der også en paragraf om Islandsk sprognævnet (paragraf 16) som har de samme opgaver og i loven af 2006. I Islandsk sprognævnet skal der være 16 medlemmer fra forskellige organisationer i samfundet mens formanden og næstformanden er valgt af kultur- og uddannelsesministeriet. Nævnet har som opgave at rådgive og vejlede myndighederne om alt angående islandsk sprog. Det udgiver også hvert år en rapport om sprogets status. Hvert år har der været et specielt tema i rapporten. Sidste år, 2013, handlede den om islandsk som fremmedsprog.

En udførlig oversigt over sprogsituationen i Island findes hos Hilmarsson-Dunn & Ari Páll Kristinsson 2010.

Jóhannes B. Sigtryggsson er projektleder i sprogrøgtsafdelingen ved Árni Magnússon-instituttet i islandske studier, Island.

Summary

Icelandic is a West-Nordic language most closely related to Faroese. The article gives a short description of its history, pronunciation, grammar, word-formation etc. In recent years the legal status of Icelandic has changed, esp. with new language laws from 2011 that concern both Icelandic and the Icelandic sign-language. There is also an account of the history of language purism in Iceland, which has been strong for a long time.

Litteratur

Ari Páll Kristinsson, 2002: Språk i fokus: Islandsk. *Språk i Norden* 2002, s. 137-141.

Ari Páll Kristinsson & Amanda Hilmarsson-Dunn, 2013: Recent developments in the language situation in Iceland. I: Kaplan, Robert B., R.B. Baldauf, Jr., N.M. Kamwangamalu (red.): *Language Planning in*

Europe, Cyprus, Iceland and Luxembourg, s. 26–28. London and New York: Routledge.

Hagstofa Íslands, www.hagstofan.is

Hilmarsson-Dunn, Amanda & Ari Páll Kristinsson, 2010: The Language situation in Iceland. I: *Current Issues in Language Planning*, volume 11, issue 3, s. 207–276. London and New York: Routledge.

Íslenska til alls. Tillögur íslenskrar málnefndar að íslenskri málstefnu samþykktar á Alþingi 12. mars 2009. Mennta- og menningarmálaráðuneyti. <http://www.menntamalaraduneyti.is/nyrit/nr/5201>

Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls, nr. 61/2011.

<http://www.althingi.is/altext/stjt/2011.061.html>